

JANEZ BOGATAJ: Koline.

Založba Rokus Klett, Ljubljana 2017, 183 str.

Druga odmevna knjiga, ki jo je Janez Bogataj skupaj s sodelavci uspel pripraviti za tisk, nosi naslov *Koline*. Razen naslova je vse drugo besedilo (večinoma) v slogu poučnega eseja prevedeno v angleščino. Knjiga obsega štiri temeljna poglavja z naslovi 'Tega ne delamo tako', 'Štirinožno meso skozi obdobja', 'Sodobne koline – javni festival' in 'Koline – prašičja pogrebščina' ter navedbo literature (referen- ce), ki jo je avtor večinoma že uporabil pri svoji predhodni monografski študiji kolin *Ni ga tiča čez prašiča* (2017).

Janez Bogataj je s svojim besedilom večinoma sledil sporočilnosti knjige *Ni ga tiča če prašiča!*, dodal pa ji je vseh esejističen način predstavitve kolin na Slovenskem in jim tako dal nov pomenski značaj, ki pravzaprav prestopa meje znanstvene monografije in vstopa na polje literarne umetniške dejavnosti. V prvem poglavju z naslovom 'Tega ne delamo tako' nas avtor med vrsto zanimivih vsebin med drugim seznanja z raznolikostjo kolin, ki se kaže tako v izrazoslovju celotnega dogodka klanja

kot v poimenovanju posameznih postopkov dela in zlasti poimenovanju mesnih sestavin. Med drugim omenja pisatelja Josipa Jurčiča, ki veličastnost kolin omenja z besedami: »Prašiči bodo jeseni koline«. Tudi sicer v strokovni in poljudni literaturi koline posredujejo svojo večpomenskost in dokazujejo, kako so postale del družinskega, širšega sorodstvenega, sosedskega in vse bolj prijateljskega značaja in pomena.

V obsežnejšem poglavju z naslovom 'Štirinožno meso skozi obdobja' avtor bralce med drugim seznanja, da se je zgodovina klobase začela med Sumerci okrog leta 3000 pr. n. št. Povezanost današnjosti z antiko med drugim avtor dokazuje tudi z *markandalom*, ki je v Furlaniji, okolici Gorice in Goriških brdih še vedno tipična jed tamkajšnjih kolin, saj so prašičja jetra, ledvice in obenem tudi krvavice priljubljene jedi tega obdobja. V sprehodu s kolinami skozi čas Janez Bogataj za 15. in 16. stoletje omenja neenaki kulinarični dualizem, ki ga določata vedno poln gosposki trebuh in preprostih jedi vajeni kmečki trebuh, ki so mu po sili razmer ljube preprosto in hitro pripravljene jedi. So se pa poznoerenesanci kuharji privilegiranih družbenih skupin sklicevali na antični Apicus in Atheneaus in tako odgovarjali na večno kulinarično vprašanje »Kako na najboljši način pripraviti meso gospoda Prašiča?!« A kulinarične razmere so se jele spreminjati v poznem 18. in začetku 19. stoletja, ko so v Evropi mestnim kuhinjam kraljevale govedina, teletina in divjačina. Govedina je veljala za dušo prave kuhinje, kmetje pa so na enak položaj postavljali svinjino, kar med drugim odseva tudi družbena razmerja tistega časa, ko kmečko prebivalstvo počasi, a zanesljivo izgublja deprivilegirani položaj brezpravne raje.

Koline v slovenskem kulturnem prostoru niso izostale niti med svetovnimi vojnami. Iz pretresljivih malih oglasov v slovenskem časopisju izvemo, da bi za koline človek lahko zamenjal tudi pohištvo, podobno trpke pripovedi so znane tudi iz obdobja druge svetovne vojne, ko so eni zmrzovali v gozdovih, drugi pa so se mastili v utrjenih postojankah, pogosto telesu za krepost, a svoji duši v pogubo!

Če prezremo motečo obvezno oddajo kmetov ljudskim oblastem leta po drugi svetovni vojni, je bilo za zimske koline vedno dovolj časa in tudi pomočniki niso utekli. Na Štajerskem je kaj veljal le prašič s pedenj ali več debelim špehom, in zdi se, da so imeli podobne mere tudi drugod. Šele s preobiljem in skrbjo za manj mastno prehrano se je tudi vrednotenje sporočilnosti kolin postopoma preoblikovalo.

S kolinami in s temi dogodki povezana prašičereja ima po Bogataju še številne druge družbene razsežnosti, med katerimi ni mogoče spregledati vrste izrazja, kot sta npr. *svinja* in *prašič*, ki si ju ljudje občasno izmenjujejo ob različnih manj vljudnostnih priložnostih, o čemer bi nas lahko izdatno podučila socialna zgodovina Slovencev, pa tudi šege in navade v nekaterih naših kulturnih pokrajinah. Med drugim so za raziskovalce zanimivi tudi negativna mnenja in komentarji o klanju prašičev in kolinah nasploh. Njihova skupna točka je nestrinjanje z mučenjem živali, kjer se nasprotniki pogosto odzivajo prav na nekatere stereotipne razlage. Zelo pogosto se takšni odzivi krepijo v času kolin, in spletne strani so nadvse ugodno polje delovanja za izražanje svojih osebnih stališč – za koline ali proti njim.

Knjiga *Koline* je poleg esejistično zasnovane vsebine posebej tudi z vidika fotografske, likovne in oblikovalske

* Vito Hazler, dr. etnologije, Na Vovčne 47, 1354 Horjul; vito.hazler@gmail.com.

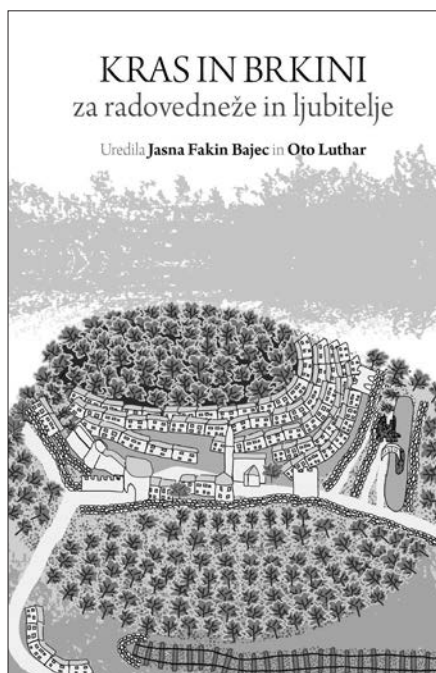
opremljenosti. Izstopajo zlasti izjemne črno-bele fotografije znanega mojstra socialne in razpoloženjske fotografije Stojana Kerblerja, ki je prispeval ključno fotografsko interpretacijo dogajanja jutranjih kolin, ki po njegovem videnju potekajo v mrzlih in snežnih jutrih, kjer ni prostora za sočutje, ampak je vse dogajanje podrejeno nape- tim minutam zakola in nato mnogo bolj umirjenim opravilom čiščenja in razkosavanja, vse do popolne umirjenosti prizorišča, ko se zbrana družina že utrujena posede okrog obložene mi- ze. Podoben ritem dogajanj kolin je z

likovno govorico slikarja uspelo pred- staviti tudi akademskemu slikarju Da- mijanu Stepančiču. Barvni obseg pri- zorov kolin je podobno omejen kot pri fotografu Kerblerju. Ponekod izstopa le rdeča barva v obliki pack na roka- vih klavca, rdečkaste klobase v pleteni košari, naglavna ruta in vse, kar se ima dobrega pojesti na koncu rituala. Poleg fotografa in likovnega umetnika je gra- fično učinkovit tudi oblikovalec knjige Edi Berk, ki nikakor ni zgolj anonimni kronist dogajanj, ampak se je v svojem prepoznavnem slogu, enakovredno avtorjem besedila, fotografij in grafik,

vklučil v prizorišče kolin in z rdeči- mi ter s črnimi packami ter z rdečimi in s črnimi črkami različnih velikosti prispeval bistveni del k dramtizaciji kolin. Zdi se, da je vsak sodelavec prispeval odločujoči delež celote, ki bi bila brez njegovega domiselnega prispevka torzo. Izkazal se je tudi ured- nik Rok Kvaternik, ki je tudi v vlogi izdajatelja in založnika Založbe Rokus Klet, d. o. o, pomembno prispeval, da bo angleško govoreči svet Slovenijo in njene KOLINE prepoznal tudi iz novih medijskih razsežnosti in sposobnosti.

JASNA FAKIN BAJEC IN OTO LUTHAR (UR.): Kras in Brkini za radovedneže in ljubitelje.

Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana, Nova Gorica 2018 (1. izd., 2. natis), 291 str.

Zbornik *Kras in Brkini za radovedne- že in ljubitelje*, ki je leta 2018 dočakal svoj ponatis, sta uredila Jasna Fakin Bajec in Oto Luthar. Številni avtorji v prispevkih na strnjen način ter s pravo

mero strokovnosti in poljudnosti pred- stavijo in bralcu približajo območji Krasa in Brkinov. Zbornik je pregled- no in smiselno razdeljen na tri glavne razdelke, in sicer na naravno, kulturno in živo dediščino. Vsak se deli še na podpoglavja, v katerih so predstavlje- ne raznovrstne tematike in zanimivosti Krasa in Brkinov.

V prvem razdelku avtorji in avtorice naravno dediščino Krasa in Brkinov pred nas razgrnejo s krajšimi, a dovolj zgovornimi predstavltvami geogra- fije in geomorfologije, voda, jam ter rastlin in živali. Tu lahko izvemo na primer, zakaj je za nastanek kamnite kraške pokrajine kriv hudič, ki je po- magal Bogu pri ustvarjanju sveta, ter kako je Janez Vajkard Valvasor v *Slavi vojvodine Kranjske* opisal to območje. Spoznamo tudi, kdaj in kako je nastalo in se oblikovalo kraško površje, pred- stavljene so nekatere značilne kraške reliefne oblike, kot na primer vrtače in udornice. Za prebivalce Krasa je bila voda že od nekdaj velika dragocenost, saj deževnica na Krasu hitro ponik-

ne skozi prepustna tla v podzemlje. Seznanimo se tudi, kako so Kraševci hranili vodo v vodnjakih, v t. i. štirnah, ter da so na primer za napajanje živine uporabljali kale. Posebej je poudarjeno, zakaj in kako je kraško podzemlje, torej vodni viri in jame, ogroženo in dovzet- no za onesnaževanje. Če občutljivosti kraškega podzemlja dodamo nespamet- ne in nenadzorovane človeške posege v krajino, lahko hitro ugotovimo, da je edini način za ohranitev raznolikost- ti podzemne flore in favne sprememba odnosa do narave in naravnih virov. Na poučen in privlačen način nam je ob koncu prvega poglavja predstavljeno še živalstvo na Krasu in v Brkinih. Tu spo- znamo jamskega hrošča drobnovratnika ter se poučimo, da se človeška ribica v svojem dolgem življenju nikoli ne pre- obrazi v odraslo žival. Izvemo tudi, da se hišne miši v Brkinih pustijo udoma- čiti in da se ob poslušanju petja še same naučijo peti, ter da smo edina država v Evropski uniji, kjer se zadržujejo vse tri vrste velikih zveri, in sicer volk, ris in rjavi medved.

* Rok Bavčar, univ. dipl. etnolog in kulturni antropolog, kustos etnolog, Goriški muzej, Grajska cesta 1, 5000 Nova Gorica; rok.bavcar@goriskimuzej.si.